

K ŽIVOTOPISU JÁNA KADAVÉHO

BORIS BANÁRY

Osobnosť Jána Kadavého je významná pre kultúrnu históriu Slovenska. Patril k Čechom, ktorí v 19. storočí prichádzali na Slovensko, aby tu rozvinuli bohatú kultúrnu a osvetovú činnosť. Tak i Ján Kadavý dal do služieb Slovenska všetky svoje sily a schopnosti, ktoré sa prejavili v jeho všestrannej činnosti a v snahe o rozvoj národnej kultúry. Do dejín slovenskej kultúry sa zapísal ako podporovateľ česko-slovenskej vzájomnosti, pedagóg, hudobný skladateľ a dirigent Slovenského spevokolu, editor prvej notovanej zbierky slovenských ľudových piesní, ľudovýchovný pracovník a propagátor spisovnej slovenčiny. Svojou záslužnou prácou sa zaradil medzi popredných slovenských vzdelancov 19. storočia.

Ján Kadavý sa narodil v čase, keď sa do popredia národného života dostala úloha národnoobránná a buditeľská, keď národné nádeje však ešte nemohli intenzívnejšie vzbĺknuť ani v Čechách a ani na Slovensku. Dátum narodenia upresnil — zo 7. na 8. apríla 1810 — univerzitný profesor Bohumír Štědroň a opravil tak nesprávne informácie uvádzané v starších publikáciách.¹ Ján Kadavý bol synom Františka Kadavého a jeho ženy Johanny, dcéry domkára Václava Škodu. Žiaľ, rodokmeň pre nedostatok a neprístupnosť matričných záznamov podrobnejšie a hlbšie do minulosti zostaviť nemôžeme, ba spôsobuje nám ťažkosti aj opis rodinného prostredia. v ktorom Kadavý vyrastal a vzdelanostne sa formoval. Vieme však, že základné vzdelanie získal na obecnej škole v Křižliciach, kde v ňom evanjelický farár Ján Molnár prebúdzať úprimnú lásku k slovanským národom a kládol základ jeho budúceho všestranného vzdelania. Kadavý študoval v Trnave, Bratislave a napokon v Modre. Najväčší význam pre jeho ďalší vzdelanostný vývin malo štúdium v Modre.² Toto vinohradnícke mesto na úpätí Malých Karpát je späté so životom a činnosťou mnohých slovenských dejateľov. Chodieval tam Ľudovít Štúr a vyučoval tu na gymnáziu jeho brat Karol. V Modre napísal Štúr svoje dielo O národných písniach a povestech plemen slovanských, tu ho navštívil P. Mudroň a J. M. Hurban, tu aj zomrel a bol pochovaný. Maďarizácia bola v Modre iba záležitosťou mestskej honorácie, takže do širších vrstiev neprenikla.³ Bolo to prostredie

uvedomelé a národnostne vyspelé, kde pôsobil aj profesor Gottšaltovský, ktorý mocne vplýval na Kadavého lásku k Slovanom a záujem o literatúru.

Z Modry sa Kadavý vracia do rodných Čech a pôsobí ako učiteľ v Mydlíciach. Počas tohto pobytu v rodnom kraji sa zoznámil s Jozefom Mirovítom Králom, ktorý podnecoval jeho ďalšie vzdelávanie. Po nadobudnutí potrebných finančných prostriedkov odišiel na učiteľské štúdium do Jičína a odtiaľ do Rudníka, kde bol štyri roky učiteľom.⁴

Už ako študent sa Kadavý nadchýnal sonetmi Jána Kollára. Pod vplyvom Slávy dcery zatúžil poznať veľkého básnika a hlásateľa vseslovenskej vzájomnosti aj osobne. Jeho túžba sa splnila, keď sa Kollár na jar roku 1839 cestou do Nemecka zastavil v Čechách.⁵ Osobné stretnutie s Kollárom rozhodlo o jeho ďalšej životnej etape. V tom istom roku sa uvoľnilo učiteľské miesto na ev. škole v Pešti a Kadavý neváhal; rozhodol sa pracovať po boku Jána Kollára, čo Kollára veľmi potešilo. V liste z 13. augusta 1839 Kadavého informoval, že „v Pešti totiž jest jedna toliko cirkev evangelická, ale tri Zborové: slovenský, nemecký a maďarský. Ten prvý má s těmito odedávna nemalé pŭtky pro národnost'". Kollár upozornili tiež na ťažkosti, ktoré Kadavého čakajú v inonárodnom prostredí, „obzvlášť známost maďarské řeči" a taktne vyslovil želanie, aby v slovenskej spoločnosti prispôbil svoju výslovnosť, „žeby ste museli pomalu k našemu zdejšímu vyslovování přivykati a opuštěním českého břískavého ř, které jak znáte našim Slovákům neznáme jest". Ďalej oboznámil Kadavého s hmotným zabezpečením a prejavil radosť zo spolupráce. Kollár všade neúnavne volal po spolupráci i svornosti. A tak sa rodila nádej, že Kadavého pôsobenie po boku Kollára bude znamenať intenzívnejšie prehlbovanie bratskej vzájomnosti Čechov a Slovákov.⁶ Predstava, do akého prostredia odchádza a čo ho tam čaká, Kadavého neodradila. A tak sa Kadavý roku 1839 ocitol v Pešti; 3. decembra ho Kollár predstavil konventu.⁷

Kadavého pedagogická a vychovávateľská činnosť v Pešti nadväzovala na všetko, čo na Slovensku prebiehalo. Kollára navštevovali mnohí romantickí nadšenci, a tak mal Kadavý príležitosť zoznámiť sa s A. B. Vrchovským, J. Kráľom, J. M. Hurbanom, V. Paulinym-Tóthom, G. K. Zechentrom-Laskomerským a s inými. Pauliny-Tóth sa s Kadavým stretol v Pešti pri svojom návrate zo Srbska, kde bol na radu a odporúčanie Štúra istý čas vychovávateľom u istého statkára.⁸ I v tom čase, keď bol ešte na strane Kollára. Kadavý podporil Štúrove názory, o čom sa presvedčame z korešpondencie. V liste z 26. novembra 1842 píše Štúr A. H. Škultétymu: „Přináším v obět můj poslední talír, naděje se, že mne Slováci v povolání národním stojícího neopustí. Kollár, Hurban, Kadavý, Koreň mne již i skutečné napomohli." 20. novembra 1842 píše M. M. Hodžovi: „Kollár, otec náš, Hurban, Kadavý a Koreň podepěli mne posud pomůckami."⁹

Kollárov vplyv na Kadavého bol pochopiteľne silný. Kadavý pomáhal Kollárovi pri vydávaní mnohých spisov. Podieľal sa na korektúrach Slávy dcery, Cesty do Horní Itálie, Kázní a rečí, agilne si počínal ako editor básní L. Žellu (1842), Zrcadla Slovenska B. P. Červenáka (1844). Venoval sa aj

distribúcii Hurbanovej knihy Cesta Slováka ku bratrům slovanským na Morave a v Čechách, ako aj Pozorníka G. Fejérpatakyho-Belopotočského a básní J. Hollého. Roku 1843 sa vzdelanej verejnosti predstavil svojím spisom Vzájemnost ve příkladech mezi Čechy, Moravany, Slováky, Slezáky i Lužičany. Opiera sa v ňom o Kollárovu prácu Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation vydanú v Pešti roku 1837. Kadavého spis vznikol v čase, keď sa slovenskí romantici chystali uzákoniť spisovnú slovenčinu; preto ním chcel dokázať, že Slováci sú s Čechmi od nepamäti „zovzájomnení“. Snahu o uzákonenie spisovnej slovenčiny vo svojom diele nenapáda. Obhajuje však Kollárovu myšlienku jazykovej a literárnej jednoty Čechov a Slovákov. Aj Kadavý bol spočiatku podobne ako Kollár za zblíženie češtiny so slovenčinou. Neodporúčal preto samostatný slovenský jazyk a samostatnú gramatiku.

V ďalšom období, najmä pod vplyvom štúrovskej skupiny a dojmov z ciest po Slovensku, sa Kadavý začal prikláňať k myšlienke spisovnej slovenčiny. Dôležitú úlohu pri tom zohrala historicky významná schôdzka v Hlbokom v dňoch 11.—16. júla 1843, na ktorej sa zúčastnil spolu s L. Štúrom, J. M. Hurbanom a M. M. Hodžom. Štúr a Hurban mali už premyslené existenčné zabezpečenie národného spisovného jazyka, ale potrebovali získať aj súhlas a podporu M. M. Hodžu. Hodža sa síce proti zavedeniu stredoslovenčiny ako spisovného jazyka zásadne nestaval, žiadal však čas na rozmyslenie. 11. júla prišiel do Hlbokého aj s Kadavým, ktorý mal paralyzovať odľuku. Za šesť dní sa prediskutovalo toľko argumentov, že sa Kadavý vrátil za Kollárom do Pešti celkom prerodený. Nadobro ho strhol štúrovský prúd a národný entuziazmus.¹⁰ Osobné pohnútky tohto náhleho zvratu a nového postoja vysvetlil Kadavý podrobne v liste A. V. Šemberovi z 15. júla 1844: „Slováci se mohou zachrániť jen tehdy, spojí-li se bez rozdílu vyznání a rozvinou všechny své národní síly. A k tomu ji může pomoci spisovná slovenština.“¹¹ Začína sa črtiť konflikt Kadavého s Kollárom. Kadavý sa stáva aktívnym propagátorom spisovnej slovenčiny. Roku 1845 sa spolu s J. M. Hurbanom a B. Nosákom usiloval vymaniť študentov slovenského seminára v Pešti spod Kollárovho vplyvu a získať ich na svoju stranu.¹² Začal písať uzákonenou slovenčinou a vydávať v nej mnohé diela. Roku 1845 vydal Priateľa ľudu — knižku pre roľníkov a remeselníkov. Čítanku pre malé dievky a vlastným nákladom vydal Tatrínom proskribovanú Marínu A. Sládkoviča (1846).¹³ Takisto pripravil na vydanie časopis Nitra (3, 1846) a pomáhal Hurbanovi pri redigovaní Slovenských pohľadov.

Kadavý zostal so Slovenskom v písomnom styku a pomáhal pri rozličných akciách týkajúcich sa národných vecí. Keď si v septembri roku 1845 skupina mladých duchovných na Pohroní založila v Banskej Bystrici slovenský čitateľský spolok pod názvom Pohronský spolok, členovia spolku si vybudovali pomerne rozsiahlu knižnicu, a to za významnej podpory slovenskej i českej inteligencie. Prispel Štúr, S. Chalupka i Kadavý. I ta-

kéto drobné akcie lokálneho významu mali vplyv na národnozdjednocovacie hnutie. Aj v tejto akcii figuruje Kadavý.¹⁴

Kadavého mimoriadna činnosť zameraná na obranu spisovnej slovenčiny vyústila do sporu s Kollárom. Zámienkou bolo zriadenie tzv. nedeľnej školy, ktorá bola slovenským evanjelickým zborom povolená už roku 1845. Keď Kadavý na žiadosť svojich žiakov vysvetľoval novú slovenskú gramatiku a zdokonaľoval žiakov v slovenčine, Kollár to svojvoľne zakázal. I vedenie školy zákaz potvrdilo.¹⁵ Boje o slovenčinu na nedeľnej škole trvali ďalej a znamenali Kollárov rozchod so Štúrom, ako aj s najbližším spolupracovníkom Kadavým.

Spor sa preniesol na slovenský konvent, ktorý sa konal 1. novembra 1845, ale nevyriešil nič ani do konca roku 1846. V liste z 12. marca 1846 píše Kadavý S. B. Hroboňovi: „Náš p. K-r ukrutne proti slovenčine agituje a proti mne brojí...“¹⁶ Kollár sa všemožne snažil o to, aby Kadavý odišiel z Pešti. Preto bola proti Kadavému podaná písomná sťažnosť podpísaná 68 osobami, v ktorej ho žalujú za „roztržitosť pôsobíci v cirkvi“. Všetko smerovalo k tomu, že Kadavý bude uvoľnený z učiteľských služieb. I keď sa to nestalo a Kadavý bol učiteľom na tejto škole až do roku 1848, pomýšľal na odchod z Pešti. V liste A. H. Škultétymu z 23. augusta 1846 píše: „Som na rozpacích, mám Kollára opohrdnúť — či sa proti nemu postaviť . . . Jestli ale predsa odídem, teda privediem do poriadku nedeľnú školu a spolok gazdovský — a ešte dakoho ustanovím, aby naše knihovnie záležitosti a komisie na moje miesto viedol — aby tu naše veci nezahynuli . . .“¹⁷

Pomery v Pešti sa neustále zhoršovali, takže Kadavý uvažoval o odchode do Brezna, kde ho pozýval J. Chalupka. Čo však s nedeľnou školou a gazdovským spolkom? Bol to azda hlavný dôvod, pre ktorý hneď z Pešti neodišiel? O situácii na Škole informuje Škultétyho v liste z 5. septembra 1846: „Vy si nemôžete ani pomyslieť, ani uveriť, aký je to človek ten náš obľúbený spevec, čo on proti mne asi zo msty, že s ním proti nášmu slov. životu nepracujem...“¹⁸ Išlo skutočne len o osobný spor prenesený na pôdu nedeľnej školy, alebo o niečo viac? Z listu Škultétymu z 13. novembra 1846 sa dozvedáme toto: „Škola nedeľná jest od spoločn. cirkve dovolená — od slov. zboru a od K-ra nie. Kr. na ňu v konvente svoju kľiatbu vyslovil s tým poznačením, že tam žiadny statočný človek nepôjde. Mňa chceli z konv. slov. vyhnať, že nechcem od školy ustúpiť. Oni by už proti škole nič nemali, ale ja ta nesmiem ako burič . . . chodiť. Tak necháva p. K. v konv. proti mne hovoriť...“¹⁹ Obvinenie Kadavého spočívalo v tom, že „mal búriť pešťanských Slovákov, aby sa pripojili k Tatrínu, ktorý vraj musí ľud náš ba aj zemianstvo na svoju ruku dostať, aby sme mohli potom proti maďarčine vystúpiť. . .“, ako sám píše S. B. Hroboňovi v liste z 23. januára 1847.²⁰

Kadavého rozbroje mrzeli, ale zabrániť im nemohol. Požiadal slovenský konvent, aby hádky ukončil a aby došlo k vzájomnému zmiereniu. Sám ustúpil od nedeľnej školy a prestal na nej vyučovať, ale situácia sa

ani potom nezlepšila. Napokon nám to prezrádza aj list A. H. Škultétymu zo 17. júla 1847: „V nedeľu sme mali konvent slovenský — na ktorom som ostatný raz žiadal — aby sme naše hádky medzi nami ukončili, — ale protivná strana chce — aby si konvent zostal dôsledným — a aby všetko svojou cestou išlo. A teda sa bohužiaľ naše boje obnovia. Lútujem — ale nedbám . . .”²¹

Konflikt medzi Kollárom a Kadavým prerušila revolúcia roku 1848. Kadavý odišiel z Pešti do Prahy. Prijal učiteľské miesto vo svojom bývalom pôsobisku v Rudníku, ale zakrátko odišiel späť do Prahy (1850). Začal študovať v Amerlingovej Budči a súčasne na polytechnickom ústave.

Vážny záujem o život Slovákov prejavovali viacerí českí vlastenci, napríklad V. S. Štulc, F. C. Kampelík, a najmä K. S. Amerling, ktorý nadviazal kontakty s J. Kollárom i s J. Kadavým. O jeho spis Vzájemnosť ve příkladech mezi Čechy, Moravany. Slováky, Slezáky i Lužičany sa zaujímal sám Amerling a práve v spojitosti s tým radil Kadavému, aby zo záujmu o ďalšie existenčné uplatnenie prehľbil svoje vzdelanie na ľudovej univerzite v Budči.

Kadavý teraz čerpal poznatky od pedagóga, ktorý hlásal, že vzdelanie sa má stať majetkom i „nejslabších a nejprostších“, majetkom všetkého ľudu, že vzdelaním možno obrodíť národ i mentalitu ľudí. Preto významným úsekom Amerlingovho verejného pôsobenia bola ľudovýchova a popularizácia vedeckých poznatkov. O svojom pobyte a štúdiu u Amerlinga Kadavý informoval S. B. Hroboňa v liste 1. decembra 1850: „Studuji zde přírodovedu, jmenovite lučbu a mineralogii v technice, jakož i přírodopis u Amerlinga. Mimo to slyším i staroslovančinu u Hanky, přednášky o člověkosloví od Purkyňeho, a v Budči zeměměřictví od Waltera. Také chodím nazírat na vyučování mládeže Budečské, abych tu seznal praktický návod vyučování školního. V druhem půlletí si vezmu geologii a botaniku v technice, a ruské nářečí. Snad se mi potom dostane místečka, kde bych bídný svůj ukončil život. . .”²²

Na ľudovýchovnom ústave v Budči vzdelával Amerling mládež i učiteľov, remeselníkov i ženy: z učebníc, v dielňach, knižniciach, záhradách, v tlačiarňi, na pokusnom poli, v nemocnici a podobne. Amerling radil, „aby totiž vesničanu chudšího vzdělání se nedostalo, nežli měšťanu“. S takýmto ľudovýchovným programom sa Kadavý neskôr vrátil na Slovensko, odkiaľ sa potom viackrát písomne obracal na Amerlinga so žiadosťou, aby prijal do svojho ústavu na výchovu slovenské dievčatá.²³

Počas pobytu v Čechách zostal Kadavý v spojení so Slovenskom prostredníctvom korešpondencie s M. M. Hodžom a J. M. Hurbanom. Pretože študoval v Čechách za vlastné úspory, aj pri skromnom živote sa čoskoro ocitol v zlej finančnej situácii. Hodža a Hurban vedeli o jeho finančnej tiesni a snažili sa mu pomôcť. Hodža ho pozýval za učiteľa do Liptovského Mikuláša. K tejto situácii sa vyjadril Kadavý v liste J. M. Hurbanovi z 1. apríla 1851: „Již mi nelze v Praze déle vytrvati. Jest mi líto. že druhý půlroční školní běh musím pretrhnouti, ani jsem ještě mnoho z přírodo-

vedy získati mohl. Ale již jest darmo! Psal sem na několik míst na Slovensko, ale ani odpovědi sem neobdržel. Hodža mne volal do Sv. Mikuláša, ale nyní mi ničeho nepíše."²⁴ Kadavý ľutoval, že nemôže dokončiť svoje pražské štúdiá, ale existencia bola naliehavejšia, a tak sa už v septembri roku 1851 vrátil na Slovensko do Liptovského Mikuláša.

Dňa 29. septembra 1851 nastúpil na miesto učiteľa a hneď podal žiadosť o povolenie vydávať časopis Priateľ ľudu. Náplň časopisu mala byť rovnaká ako pred revolúciou. Súčasne s týmto časopisom pripravil do tlače (spolu s Krčmérym) kalendár Živena, ktorý vyšiel v Levoči roku 1853. Kadavý dôveroval novej spisovnej slovenčine a vôbec neuvažoval o tom, že by knihy mal vydávať v češtine. Definitívne si ujasnil otázku slovenčiny a staroslovenčiny. Radostne konštatoval, keď písal 9. októbra 1851 Škultétymu: „Veci naše sa len pomaly začínajú dariť, slovenčina víťazí, pravda víťazí." Na dôkaz toho v ďalšom texte uvádza: „Bol som nedávno v Korytnici s Ľudovítom Štúrom. Vyprával mi, že katolícke kňazstvo v Hornom Trenčíne nechce nič počuť o staroslovenčine a že je za našu pravdu zo všetkej duše zaujaté . . ."²⁵

Vydanie Živeny upevnilo Kadavého vieru v spisovnú slovenčinu. Len finančná otázka značne komplikovala priebeh vydania kalendára. V liste A. H. Škultétymu zo 4. marca 1852 sa zmieňuje: „Pravdaže budeme hladieť, aby bol lacný, jako len možno bude. Veď nám neide o zárobok, ale o samú našu národnú vec."²⁶ Kadavého nadšenie však ochablo, keď na predplatnom nenazbieral dostatok finančných prostriedkov, aby kalendár mohol vydať. Škultétymu 8. augusta 1852 o tom píše: „Hurban so svojim časopisom veľmi zle stojí; a my s našim Kalendárom tiež zle. Jestli nám naši slovenskí národovci dobrovolne a úprimne nebudú pomáhať s odpredaním poslaných im exemplárov, tedy upadneme do veľkých nesnáz."²⁷ Kalendár Živena vyšiel len roku 1853. Vydaniu ďalších ročníkov zabránil nepriaznivý finančný stav. Zhoršilo sa aj Kadavého hmotné zabezpečenie. List Hurbanovi vyznieva takmer zúfalo: „Materiálne moje záležitosti stoja tiež zle. Mám vyplatiť vyše 400 zl. str. dlžoby, nie mojou vinou, ale neporiadnosťou slov. ľudí narobenej, — a ja som v takej biede, že dakedy nemám kus chleba — takže som tohto leta najviac na mlieku a chlebu žiť musel. Církev mi tiež veľmi neporiadne platí. Teraz som už na tom, že budem moju knihoveň, totiž jednotlivé knihy za tretinu i za štvrtinu kupnej ceny predávať. Keby ju chcel dakdo celú kúpiť, milšie by mi bolo. Minulého leta, najmä v prázdninách som pilne botanizoval a vyše 350 druhov rastlín nazbieral. To bude jediná moja pamiatka z Tatier. Klemens, chudček, musí práve tak jako ja, Mikuláš opustiť — a dakde kus chleba hľadať, aby rodinu svoju vyživíť mohol. . ."²⁸

Kadavý napriek rôznym ťažkostiam a biednemu osobnému postaveniu neúnavne pomáhal pri vydávaní slovenských kníh. V liste Škultétymu z 10. apríla 1855 si sťažuje: „Veď by aspoň tá naša inteligencia mohla dačo robiť, aspoň písať, básniť a čítať; ale to od jedného roku ani len malá brožúrka u nás na svetlo nevyšla."²⁹ Preto sa usiloval vydať básne S. B.

Hroboňa, ktoré si vážil a pokladal za potrebné sprístupniť ich čitateľskej verejnosti. Pretože nemal dostatok finančných prostriedkov, pomýšľal na vydanie formou účastín, ktoré by hradili všetky náklady na tlač a ostatné výdavky. V závere citovaného listu dodáva: „Keď už ani tento môj možný a ľahký návrh nebudú naši podporovať, potom sa odrieknem so Slovákmí žiť. Ja by som bol v stave všeličo osožného alebo aspoň potrebného vykonať, ale darmo je! našinstvo je zopsuté, a ešte najhoršie u nás v Liptove.“ Kadavého iniciatíva a podnetnosť nenašli pochopenie u širšej verejnosti. Ťažké existenčné a hmotné postavenie ho prinútilo po piatich rokoch pobytu v Liptovskom Mikuláši prijať miesto vychovávateľa a domáceho učiteľa v šľachtickej rodine v Pravoníne. 12. mája 1856 (ešte pred skončením školského roku) Kadavý odišiel druhý raz zo Slovenska.

V Pravoníne sa cítil dobre; popri vychovávateľských povinnostiach mal možnosť študovať ekonómiu a venovať sa poľnohospodárstvu. I tak často spomínal na Mikuláš a korešpondoval s J. D. Makovickým. Po svojom príchode do Pravonína v liste 1. júna 1856 napísal: „Rozišli sme sa! Oduputoval som od Vás moje Drahé Duše, keď sa mi už ďalej nevidelo na hlúposť, biedu a misériu Vrbicko-Mikulášsku pozeráť. Nevidím jej už viacej, ale predstavuje sa mi ona ešte doposiaľ v očiach duše mojej v živej pamäti. Ja som už slobodnejší! Ja si teraz žijem v tichosti a pokojne v okrese dobrej rodiny . . .“³⁰ Pritom sa Kadavý ďalej zaujímal o mikulášske školstvo a hľadal v Čechách učiteľa hudby, ktorý by nastúpil na jeho bývalé miesto.

Hoci v Pravoníne žil spokojne, túžba po Slovensku ho ovládla natoľko, že sa rozhodol vrátiť. Možno, že spolurozhodoval aj jeho hlboký citový vzťah k Makovického sestre Judite, s ktorou udržiaval písomné kontakty. A tak roku 1858 prijal pozvanie za učiteľa do Nemeckej (dnes Partizánskej) Lupče.³¹

Na učiteľské miesto nastúpil po M. Bohušovi, zakladateľovi miestneho divadla, ktorý zomrel 26. decembra 1857. Hneď po svojom príchode sa aktívne začlenil do kultúrneho života obce, ktorý bol veľmi úzko spätý s ochotníckym divadlom. Staral sa o výber repertoáru, písal referáty o divadelných predstaveniach. Vo zvýšenej miere sa začal zaoberať harmonizáciou ľudových piesní a tvorbou pre zbory. Skoro každé divadelné predstavenie sa končilo vystúpením mužského zboru, Kadavý musel preto zabezpečiť aj hudobnú náplň vystúpení. Tak napríklad v súvislosti s divadelným predstavením Palárikovho Drotára, ktoré sa uskutočnilo 9. septembra 1860, poslal nadšenú správu do časopisu Sokol.³² Referuje v nej o celkovej atmosfére predstavenia, na ktorom zaznela pod jeho vedením pieseň Kde domov môj vo vlastnej zborovej úprave. Takéto divadelné hry hrali Lupčania nielen vo svojej obci, ale aj v Liptovskom Mikuláši a inde. Zisk z predstavení slúžil na zakúpenie divadelných rekvizít, alebo sa využil na iné akcie národného charakteru, ako napríklad na vydanie básní S. B. Hroboňa, na postavenie Štúrovho pomníka a podobne.

Roku 1859 sa stal dopisujúcim členom Cisársko-kráľovského ríšskeho geologického ústavu vo Viedni, ktorý ho žiadal „usadliny liptovských mi-

nerálnych vôd a v nich sa nachodiace otisky listov a skameneliny zbierať a tomuže ústavu poslať", ako píše 20. januára 1859 A. H. Škultétymu.³³

Po roku 1860, keď sa oženil s Juditou Makovickou z Ružomberka, jeho aktivita ustúpila. Manželka a syn Branislav často chorľaveli. V tom čase sa venoval prevažne pedagogickým otázkam a hudbe. V novinách Evanjelická cirkev (1, 1860 a 2, 1861) uverejnil článok Cirkevný spev, v ktorom kritizoval veľmi nízku úroveň hry organistov. Pretože s hudobným diletantizmom sa Kadavý stretával na každom kroku, navrhoval reformu školstva v tom zmysle, aby hudobná výchova bola zaradená medzi povinné predmety. Otázky hudby Kadavého neustále znepokojovali. Keď roku 1862 vyšiel článok M. Hudca Pieseň, nápev a osnova,³⁴ v ktorom autor rozvinul požiadavky správnej deklamácie, začal sa i Kadavý venovať otázkam korelácie slova a hudby. Výsledkom tohto záujmu bola krátka štúdia o základných deklamačných pravidlách Zhoda osnovy a nápevu v piesni z roku 1863.³⁵ Kadavého štúdia sa dotýka vzťahu textu a hudobného nápevu, kde „musí byť zhoda osnovy a nápevu". V tomto zmysle kritizoval hudobnú prílohu časopisu Sokol Hlahol, lebo umelé piesne sú tu komponované „zväčša proti slovenskému prízvuku". Obával sa týchto chýb, lebo „neradno by bolo, aby sa stali vzorom, alebo nebodaj zvyklosťou v speve. . "³⁶ Z oblasti pedagogiky vypracoval Návrh na zriadenie národnej školy v Ľupči, v ktorom odporúčal zreformovať školstvo podľa dobových potrieb. Okrem toho pripravil na vydanie Slovenský šlabikár a prvú Čítanku pre prvú triedu národných škôl ako aj Návodni knihu k Slovenskému Šlabikáru a prvej Čítanke. Obidve práce vyšli v Budíne roku 1870 ako voľný preklad P. Gönczyho. Možno ich považovať za prvé diela v slovenskej pedagogickej literatúre.

Roku 1867 sa Kadavý vzdal učiteľského miesta v Ľupči. Začal samostatne hospodáriť na pozemkoch, ktoré si kúpil za úspory a za peniaze z manželkinho vena. Chcel gazdovať na moderných základoch, ktoré poznal v Pravoníne. Urobil rozsiahle úpravy na svojom majetku, mal snahu stať sa vzorom pre ostatných, a tak podnietiť záujem o moderné poľnohospodárstvo. Možno, že tak nekonal ani z veľkého záujmu, ako z nevyhnutnosti. Kadavý sa totiž v tom čase aktívne postavil proti kandidátovi na hodnosť evanjelického biskupa L. Gedulymu, ktorému Slováci nedôverovali. Snažil sa získať veriacich na svoju stranu. Zámer však zlyhal a Kadavý svoj zápas prehral. Možno aj táto skutočnosť bola pravou príčinou jeho odchodu zo školských služieb.³⁷

Kadavého samostatné hospodárenie na pozemkoch finančne natoľko vyčerpalo, že už o Štyri roky hľadal iný zdroj obživy. List Makovickému z 8. apríla 1866 prezrádza nový existenčný zámer: „Kuzmány mi navrhnul prijať školu v Petrovcí. Poneváč je to ale stanica chatrná, neprijal som."³⁸ Keď Kadavý odmietol miesto učiteľa v juhoslovanskom Petrovcí, zaujímal sa o majetok Čabiny v Zemplíne. Kuzmány hľadal správcu. Dozvedáme sa o tom z listu Makovickému z 10. októbra 1868: „Bude Ti známo, že Karol Kuzmány kúpil v Zemplínsku statok Čabiny. Hľadá správcu. Ak by ho

dosiaľ nemal, ja by som mal vôľu hlásiť sa u neho za správcu. Kuzmány chce mať národovca."³⁹ Kadavý sa v Zemplíne neusadil. Hlásil sa do Modry, ale ani tam sa mu nepodarilo dostať. Trpko si sťažuje švagrovi Makovickému v liste z 31. decembra 1869: „V Modre som prepadol. Keby vraj sa boli farár a Jamnický pričínili, bol by som býval iste vyvolený. Ale oni sami z lásky ku mne sa nepričinili, pretože by som tam bol mal ťažké stanovisko medzi ľuďom skazeným, a to vraj mi nechceli dopriať. Takí sme my múdri dobráci. — Nech si tedy majú koho chcú.“⁴⁰ Naskytlo sa mu miesto pri železnici, ale nevzal ho, lebo by „musel Nemcom a Maďarom slúžiť . . .“⁴¹

Ťažké pomery donútili Kadavého presťahovať sa s rodinou k švagrovi do Mikuláša. Chcel pracovať v sporiteľni, lebo „ľud náš potrebuje pomoci, a niet väčšej pomoci preň, ako je sporiteľňa, lebo tým docielime u nášho ľudu prebudenie ducha, mravnú a materiálnu silu“, takto píše Makovickému v liste zo 14. novembra 1869.⁴² Azda z toho dôvodu odišiel do Martina, kde miesto v sporiteľni dostal. O novom pracovnom prostredí napísal Makovickému 24. júla 1870: „V Martine sa mi dobre vedie. Manipuláciu sporiteľne pochopujem. Je to ústav výborne zriadený ale budem potrebovať viac času, aby som všetko dokonale vyznal, ako sa taký ústav viesť a riadiť má . . .“⁴³

V martinskom prostredí sa Kadavý neocitol prvý raz. Ako zakladajúci člen Matice slovenskej sem dochádzal a podieľal sa takmer na všetkých kultúrnych podujatiach mesta. Roku 1864 vypracoval pre Maticu slovenskú posudok na Nauku súhlasu od M. Laciaka, ktorá sa pripravovala na vydanie.⁴⁴ Od roku 1868 bol Členom „počtoprírodovedeckého“ odboru Matice slovenskej.

Krátko po svojom príchode do Martina sa Kadavý stal „učbárom“ prípravnej triedy martinského gymnázia. V liste švagrovi Makovickému 13. augusta 1871 o tom píše: „Včera držal výbor patronátskeho gymnaziálneho konventu svoje zasadnutie, v ktorom som nie vyvolený, ale jednoducho vymenovaný za učiteľa prípravnej gymnaziálnej triedy. Ani som sa bol nehlásil, ale mňa z vlastnej vôle vymenovali. Po konvente mi to prišiel sám Paulíny oznámiť.“⁴⁵ Keď sa Kadavý stal učiteľom na martinškom gymnáziu, mal už rozsiahle teoretické i praktické znalosti. V prípravnej triede, ktorá zjednocovala nerovnakú prípravu žiakov z ľudových škôl, vyučoval Kadavý všetky predmety. Okrem toho v školskom roku 1871/72 učil žiakov hrať na husliach (6 hodín týždenne) a v ďalších rokoch aj na klavíri.

Keď mu roku 1873 umrela manželka, zostal sám s dvanásťročným synom. Všetko svoje úsilie zamerlal na pedagogickú prácu a vedenie Slovenského spevokolu, ktorý dirigoval.⁴⁶ V tom istom roku vydal poučno-zábavný časopis Priateľ ľudu a metodickú príručku spevu pod názvom Malý spevák, čili stručný návod ku spevu pre slovenské národné školy. Táto skromná knižôčka obsahujúca elementárnu hudobnú nauku a praktické cvičenia spevu mala zjednotiť a usmerniť metodiku vyučovania spevu

na národných školách. K zavedeniu Malého speváka do škôl však nedošlo. Knižka, hoci bola prvou metodickou príručkou spevu na Slovensku, zostala „ležiakom pre našu národnú nerasť a pre všeobecnú maďarizátorskú nespevavú dobu“ (S. Hurban-Vajanský). Kadavého rodinné nešťastie a neúspech v práci zavŕšil rok 1875, pretože po zatvorení martinského gymnázia zostal bez miesta.⁴⁷ V tejto ťažkej situácii mu pomohol Slovenský spevokol poskytnutím finančnej podpory vo výške existenčného minima.

Martinské pôsobenie J. Kadavého bolo úzko späté s hudobným životom mesta. Desiatročné zbormajstrovské účinkovanie (1873—1883) bolo pre Slovenský spevokol zvlášť významné. Za jeho vedenia spevokol sústavne rozširoval svoj repertoár a uskutočnil viacero samostatných koncertov. V súvislosti so Slovenským spevokolom sa Kadavý dostal do popredia ako skladateľ a upravovateľ ľudových piesní, lebo jeho hudobná tvorba bola venovaná predovšetkým potrebám spevokolu. Harmonizácia a zborová úprava ľudových piesní tvorila základ jeho skladateľskej činnosti. Zharmonizoval desiatky slovenských, českých a ďalších (slovinských, srbských a iných slovanských piesní), ktoré potom zaraďoval do tzv. „vencov“. Zo samostatných zborov vynikla harmonizácia piesne Nitra, milá Nitra, Kadavého najpopulárnejší zbor. Vlastnú zborovú tvorbu reprezentujú predovšetkým skladby Bratislava, Vlasť moja, Čo čušíš a Sv. Martinský pochod.

Na sklonku svojho života sa Kadavý zapojil do podujatia, ktoré je natrvalo spojené s jeho menom. Keď sa roku 1879 utvorilo poverenie pre zbieranie a vydávanie Slovenských spevov, stal sa Kadavý jeho Členom — usporiadateľom — a zredigoval prvý diel tejto notovanej zbierky slovenských ľudových piesní. Vydanie prvého dielu Slovenských spevov (1880—1882) sa úzko viaže na jeho zberateľskú, folkloristickú a redakčnú činnosť. V zbierke vydal 603 ľudových piesní a pripojil k nej úvodnú štúdiu, v ktorej sa pokúsil podať výklad o vzniku, typológii a hudobných zvláštnostiach slovenských ľudových piesní. Kadavého Slovenské spevy sú významnou základňou a východiskom pre vedecké poznanie umenia, reči a duše slovenského ľudu.

Vydanie Slovenských spevov malo veľký ohlas. Kadavý sa prvýkrát dočkal náležitého uznania, ale pokročilý vek a zhoršujúci sa zdravotný stav mu nedopriali veľa radosti z dosiahnutého výsledku. Po ukončení vydávania Slovenských spevov bol do jari roku 1883 zbormajstrom Slovenského spevokolu. Ján Kadavý umrel 11. augusta 1883.⁴⁸ Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Život a všestranná činnosť Jána Kadavého je vzácnym príkladom obetavej a tvorivej práce človeka. Jeho život bol pestrý, bohatý, ale ťažký a plný prekážok i utrpenia. Svoje zamestnanie bol nútený často meniť; jednak z dôvodov politických, jednak pre svoju priamu a nebojácnu povahu. Ako otvorený zástupca štúrovskej školy sa neváhal postaviť i proti Kollárovi, ktorý bol jeho predstaveným. Získal si tým sympatie všetkých úprimných Slovákov, lebo videl správne perspektívy slovenského jazyka i národa. V tom sa tiež prejavil jeho pevný charakter: stáť za vecou, ktorá

mu je najmilšia a v ktorej videl skutočnú budúcnosť slovenského národa.

V jeho živote sa odráža niekoľko rozporov a konfliktov, ktoré pramenili z ťažkého politického života slovenského národa v druhej polovici 19. storočia. Bol niekoľkokrát perzekvovaný, martinské gymnázium, na ktorom mohol vykonať zásluhnú prácu, bolo zatvorené. A tak vplyvom politických pomerov boli priepasti čoraz hlbšie a hrozivejšie. Napriek tomu, že Kadavého životná práca zostala nedokončená, jeho charakter sa nezlomil, aj keď vnútorne čiastočne vytriezvel a zatrpkol.⁴⁹

POZNÁMKY

¹ ŠTĚDRŇ, Bohumír: K 150. výročiu narodenia Jána Kadavého. Slovenská hudba, 4, 1960, č. 7, s. 359–362.

Státní archiv v Litoměřicích potvrdil dátum narodenia Jána Kadavého nasledujúcim výpisom z matriky narodených v Jestřábí: „řím. kat. fara Poniklá 1785–1841, sign. 117/10. Folio 114. Rok 1810 — duben. 8. Nro domu 7. Jméno Jan — křtil Matouš Havlík, kaplan Křišlický, Heba Anna Škodová z Jestřábí AC. Pohlaví chlapec, z lože manželského. Rodičé: Otec: František Kadavý — AC podruh. Matka: Johana AC dcera po Václavu Škodu AC chalupniku z Roudnice N 7 matky Anny. Kmotři: Karel Šir AC z Jestřábí — chalup. Ignác Adamek katolík z Jestřábí — chalup“.

² O Kadavého štúdiách a vzdelaní nie je možné podať presnejší výklad. Čo sa týka biografických údajov v literatúre do roku 1839 (t. j. do odchodu Kadavého z Čiech) sú nepresné a protirečivé. Údajov pramenného charakteru niet. V tejto časti životopisu sme sa opierali o Kadavého nekrológ, ktorý napísal S. H. VAJANSKÝ (Národné noviny, 14, 1883, č. 94, s. 3) a o monografiu Michala LUKÁČA S názvom Ján Kadavý (Martin 1970). K životopisu Jána Kadavého pozri KRYŠPÍN, Vojtěch: Obraz činnosti literární učitelstva Československého za posledních 100 let od r. 1780 do r. 1882 (Praha 1885, s. 138) a Slovenské pohľady, 8, 1888, s. 37.

³ LEHOTSKÁ, Darina: Dejiny Modry. Bratislava, SAV 1961.

⁴ Kadavý už v tomto čase musel mať kontakty s poprednými literárnymi a kultúrnymi dejateľmi. Dokladom toho je list, ktorý písal J. Jungmannovi z Pešti 25. januára 1840 — teda o niekoľko rokov neskôr. V úvode listu Kadavý ďakuje Jungmannovi za zaslanie Slovníka (ide o Slovník česko-německý z rokov 1835–1839) a v ďalšom texte píše: „Jsa dalece vzdálen všeho lichotného a ošemetného pochlebenství opovažuji se ještě příležitostne oznámiti, že sem již dávno ctil a velebil Předústojnou Milost Vaši, Hlavu a Srdce všech nás Slovanů, jehož sem toho před čtyrmi roky tajně skromný důkaz dáti hleděl co oud vlastenecké společnosti v Krkonoších, kteráž se osmelila Předústojné Milosti Vaši podati číši, svědčiej, že jest ‚I v Krkonoších srdce vrelé‘ ...“ Z citovaného listu vyplýva Kadavého spoluúčasť na symbolickej akcii. (List sa nachádza v Pamätníku národného písenníctví v Prahe, bez sign.).

⁵ Ottův slovník naučný (13. diel, Praha 1898, s. 731, šifra Včk-Vlček) uvádza, že Kadavý bol v Pešti s Kollarom už roku 1837. Správnosť tohto tvrdenia nemôžeme doložiť. Je však isté, že Kollár sa na svojej ceste do Nemecka roku 1839 s Kadavým stretol.

⁶ Sto rokov slovenského gymnázia v Martine (1867–1967). Martin 1967, s. 296.

⁷ Kniha protokolů Sboru slov. cirkve evang. v peštansko-budínske z let 1836–1847

- ⁸ LIBA, Peter: Listy Maríny Miloslavy Hodžovej Viliamovi Paulinyemu-Tóthovi. Martin 1965.
- ⁹ AMBRUŠ, Jozef: Listy Ludovíta Štúra I. Bratislava 1954, s. 338—340.
- ¹⁰ HUČKO, Ján: Michal Miloslav Hodža. Bratislava 1970, s. 80.
- ¹¹ Tento list vydal Ján KABELÍK pod názvom Dvë Kollárovské písemnosti. Bratislava, 2, 1928, s. 206—211.
- ¹² BUTVIN, Jozef: Slovenské národnozjednocovacie hnutie (1780—1848). Bratislava, SAV 1965, s. 331.
- ¹³ Sládkovičove pokusy vydať Marínu vlastným nákladom neboli úspešné, preto sa veci ujal Kadavý a vydal dielo za svoje prostriedky v Pešti roku 1846. Pozri Dejiny slovenskej literatúry. Bratislava, SAV 1960, s. 327 a 398.
- ¹⁴ TVRDOŇ, Jozef: Hudobné vzťahy Čechov a Slovákov v období zvýšeného národného útlaku (1850—1918). Bratislava 1968. Rkp.
- ¹⁵ Slovenské národné noviny, 1846, č. 142, s. 568.
- NOVOTNÝ, Ján: O bratrské družbe Čechů a Slováků za nár. obrození. Praha 1959, s. 201—205.
- ¹⁶ LAMS, Martin. Sing. 44 E 13.
- ¹⁷ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ¹⁸ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ¹⁹ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ²⁰ LAMS, Martin. Sign. 44 E 13. Pozri KRAUS, Cyril: Legenda o veľkom Slovankovi. Život a dielo Jána Kollára v dokumentoch. Martin 1974.
- ²¹ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ²² LAMS, Martin. Sign. 44 E 13.
- ²³ V liste z 12. mája 1866 píše Kadavý Amerlingovi: „Ústav pro vychování děvčet nemáme ani jeden. Radno by bylo, aby naši rodičové nyní posílali dcery své do Vašich českých ústavov. Vaše milostivá paní manželka má, myslím, takový ústav. Můj švagr Petr Makovický chce dáti dceru Oľgu (12 roční) na vychování. Já mu radím Váš ústav. Prosim Vás tedy srdečne, račte mi láskavé oznámit, či by naše Oľga byla do Vašeho ústavu vychovávateľského na budoucí rok přijatá . . .“ Druhý list z 5. júna 1866 je výrazom vďačnosti za to, že Amerling sa nezištne ujal výchovy dievčaťa: „Očekávanou Vaši odpověď jsme radostne přivítali . . .“ V liste podotýka, že dievča je dobre pripravené a že hrá i na klavíri. Z tretieho listu z 27. septembra 1866 sa dozvedáme, že okrem Oľgy chce ísť do Prahy i jej priateľka: „Dvë hodné a mladé Slovenky Vám tedy do Vašeho vychovávacieho ústavu pošleme, a síce Oľgu Makovických a Klementinu Pálka. Hospodin jim zďa! Z Ružomberka se vydaji na cestu dne 1. října a tak mohou být dne 3. v Praze.“ (SPĚVÁČEK, Václav: Ján Kadavý a K. S. Amerling. Osveta 1970, č. 5, s. 59, 60.)
- ²⁴ LAMS, Martin. Sign. 32 E 39.
- ²⁵ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ²⁶ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ²⁷ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ²⁸ V liste zo 4. decembra 1853. LAMS, Martin. Sign. 29 F 33.
- ²⁹ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ³⁰ List je adresovaný Makovickému, Bohúňovi, Hroboňovcom a P. Laroňovi. LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ³¹ PHILADELPHI, Móric: Krátka Historia cirkve podľa A. V. evanjelickej Nemecko-Lupčanskej. Martin 1883.
- ³² Sokol, 1860, č. 15.
- ³³ LAMS, Martin. Bez signatúry.
- ³⁴ HUDEC, Maximilián: Pieseň, nápev a osnova. Sokol, 1, 1862, s. 171—173.
- ³⁵ KADAVÝ, Ján: Shoda osnovy a nápevu v piesni. Sokol, 2, 1863, s. 14—17.
- ³⁶ HOZA, Štefan: Hudobná príloha „Hlahol“ k Paulinyho Sokolu. Hudební rozhledy, 7, č. 9, s. 390—396.
- ³⁷ O situácii v Lupči píše J. M. Hurbanovi v liste z 20. októbra 1862: „...Naši

Lupčania sa rozkyvotali už tiež proti Gedulismu; zajtra sa pošle do Viedne vyzvanie tlačiť a potom sa začne jednať. Lenže ešte stojí všetko v tichosti . . ." LAMS, Martin. Sign. 32 E 39.

³⁸ LAMS, Martin. Bez signatúry.

³⁹ LAMS, Martin. Bez signatúry.

⁴⁰ LAMS, Martin. Sign. A/622.

⁴¹ List z 25. marca 1870. LAMS, Martin. Sign. 1/622.

⁴² LAMS, Martin. Sign. A/622.

⁴³ LAMS, Martin. Sign. A/622.

⁴⁴ Pozri Letopis Matice slovenskej 1, 1864, s. 52 a 56; 2, 1870, s. 4, 31 a 42; 3—4, 1866—1867, s. 77. Pozri aj ZAVARSKÝ, Ernest: Ján Levoslav Bella — život a dielo. Bratislava, SAV 1955, s. 52, 98, 100, 101, 102. Dejiny slovenskej hudby. Bratislava, SAV 1957, s. 293.

⁴⁵ LAMS, Martin. Sign. A/622.

⁴⁶ V liste J. D. Makovickému dňa 29. mája 1873 píše: „ . . . Na žiadosť údov spevokolu prijal som po Institorisovom odchode správu spevu." LAMS, Martin. Sign. A/622.

⁴⁷ Vyšetrovanie proti Turč. Sväto-Martinskému gymnáziu. Pomocnému učbárovi, p. Jánovi Kadavému, učiteľovi prípravnej triedy, predložené boli nasledujúce otázky . . . Národné noviny, 5, 1874, č. 140, s. 1, 2.

⁴⁸ Jozef KOHÚT v nekrológu o Kadavom píše: „ . . . Rodina a slovenské spolky martinské, menovite spevokol, postarali sa, aby pohreb zvečnelého bol dôstojný a významný. Spevácky spolok zaspieval pred domom nábožnú pieseň. U rakve, pokrytej sviežimi vencami, stála smútočná rodina, dvor a ulica naplnené boli ctiťmi a známymi nebohého. Na cintoríne zaspieval spevokol smútočnú pieseň, skladbu nebohého, jeho kolega Ondrej Sokolík povedal vzletnú, umnú reč nad hrobom, vyzdvihnúc význam Kadavého čo pedagóga, spisovateľa a národovca..." Národné noviny, 14, 1883, č. 94, s. 2, 3.

⁴⁹ Posledné roky života boli pre Kadavého zvlášť trpké. Nepochopenie a nedocenenie jeho práce mu pôsobilo zármutok. Písomne sa obracal na V. Novotného, bývalého redaktora Dalibora, u ktorého hľadal porozumenie. Aj vydanie Slovenských spevov vyvolalo isté nepríjemnosti, ba možno i závisť. Dokladom jeho duševného rozpoloženia je posledný zachovaný list z 5. februára 1882, v ktorom píše: „ . . . někteří sobcové vystoupili proti mně jako uspořadatelé těchto spěvů; jmenovitě Štěp. Fajnor dokázal se jako nepřítel tohoto podniku — mevim proč? Zdali snad proto, že si chtěli Slováci sami písně své vydat, anebo proto, že som ja rodilý Cech, který nemá práva do jejich prstonárodních písní se míchat. Já tedy Vašnosti oznamují, že sem jednu část těchto Slovenských spevov jako úplný a okruhly celek dokončil, a že sa nemním dále s touto záležitostí zaneprazňovať a dát se skandalisovat." LAMS, Martin. Ev. č. 1806.